

*БРИЖАНЬ І. А., доктор економічних наук, доцент
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка
Україна, м. Полтава*

НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Останнім часом людство все частіше постає перед складними проблемами розвитку, які не можна розв'язати в межах окремих держав, дедалі чіткіше виявляються ознаки кризи розвитку цивілізації, спричинені екологічними, соціально-демографічними та економічними чинниками. Особливо гостро за умов постійного економічного розвитку перед суспільством постають екологічні проблеми, пов'язані зі збільшенням обсягів шкідливих викидів і виснажливим, нераціональним використанням природних ресурсів. Провідне місце за інтенсивністю негативного впливу на довкілля займає промисловість, яка, з одного боку, є ключовою галуззю народного господарства, а з іншого – основним джерелом антропогенного навантаження на навколишнє середовище. Така ситуація вимагає формування й реалізації адекватної, дієвої та науково обґрунтованої промислової політики, направленої на збалансування екологічних і економічних цілей розвитку.

Серед концепцій, які спрямовані в тій чи іншій мірі на розв'язання сучасних проблем забезпечення економічного розвитку промисловості в умовах обмеженості та виснаження природних ресурсів, виділяється модель екологічно орієнтованого розвитку.

Екологічно орієнтоване управління промисловістю направлене на розв'язання одночасно двох ключових завдань: забезпечення економічного розвитку промислового сектора економіки та зниження негативного впливу на природне середовище. Відповідно до цього виникає необхідність інтеграції в систему управління підсистеми екологічного управління шляхом включення у стратегію розвитку промисловості екологічних цілей, створення єдиного механізму, спрямованого на раціональне використання економічних, природних та екологічних ресурсів. Екологічно орієнтоване управління промисловістю передбачає:

- управління якістю навколишнього середовища як одним із пріоритетів розвитку промисловості;

- підтримку рівноваги внутрішнього та зовнішнього середовища;
- ідентифікацію вимог нормативно-правових актів в екологічній сфері з метою планування життєвого циклу екологічно чистої продукції та послуг промисловості;
- забезпечення відповідності виробничих процесів заданим екологічним стандартам;
- задоволення економічних інтересів споживачів із мінімальним впливом на навколишнє середовище;
- аналіз відхилень фактичних та стратегічних еко-орієнтирів розвитку промисловості;
- оцінювання ефективності екологічного управління промисловістю за допомогою аудиту.

Екологічно орієнтоване управління промисловістю пов'язане зі здійсненням класичних функцій управління (аналіз, прогнозування та планування, організація й мотивація, контроль), націлених на виконання вимог раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища та сталого розвитку, а об'єктом управління додатково стають споживання природних ресурсів, викиди, скиди, відходи й інші екологічні наслідки виробництва та споживання.

Перехід промислового комплексу України до моделі екологічно орієнтованого розвитку може бути досягнутий за допомогою розроблення ефективної державної промислової політики, котра дасть можливість забезпечити стабільність роботи промисловості на основі безперервного екологічно орієнтованого технологічного прогресу або «зелених» інновацій. Метою державної промислової політики має бути створення інституціонального середовища, сприятливого для екологічно орієнтованої інвестиційної діяльності і формування ринку екологічно чистих товарів та послуг. Використання ринкових механізмів (екологічне оподаткування і страхування, регулювання цін на екологічно чисті товари і послуги, торгівля дозволами і квотами та ін.) необхідно поєднувати із державним регулюванням економічних процесів. Поліпшення екологічної ситуації має бути не тільки окремим рядком у витратній частині державного бюджету, а й стати одним з основних завдань забезпечення екологічно орієнтованого розвитку України. Для забезпечення екологічно орієнтованого розвитку промисловості у довгостроковій перспективі доцільним є вчасне впровадження екоінноваційних технологій, що дозволяє забезпечити прискорення

структурно-динамічних зрушень у технологічному розвитку промисловості та згладжування циклічних коливань економіки.

Інструменти екологічної політики, які зараз застосовуються в Україні, мають вузьку спрямованість, стосуються переважно стягнення зборів за забруднення повітря, води та забезпечення утилізації відходів, тобто орієнтовані на ліквідацію наслідків забруднення. Одним із пріоритетних напрямів забезпечення екологічно орієнтованого розвитку є екологізація промисловості, здійснення якої дозволить розв'язати конкретні екологічні проблеми на рівні підприємств, регіонів і країни вцілому. Комплексна екологізація всього виробництва передбачає екологізацію виробничої, економічної систем і системи управління підприємством, що буде сприяти підвищенню ефективності використання природних ресурсів і зменшенню негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Держава має сформувати нові економічні умови ведення бізнесу, які будуть сприяти комплексній екологізації та залученню інвестицій саме в екологічно орієнтовані стратегії. Для стимулювання процесу екологізації промисловості в першу чергу необхідним є проведення таких заходів:

1) удосконалення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища і його наближення до європейського;

2) підвищення стимулюючої функції зборів за забруднення та їх диференціація залежно від досягнутого рівня екологізації виробництва;

3) формування і використання екологічних фондів та інших джерел фінансування інноваційної діяльності природоохоронного спрямування;

4) створення організаційно-економічних умов для інноваційного підприємництва в екології, виробництві екотехніки й екотехнологій, утилізації відходів;

5) внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо переорієнтування природно-ресурсних платежів та екологічних податків у регіональні цільові фонди (в частині перерозподілу між бюджетами вказаних фінансових потоків) для розв'язання екологічних проблем у місцях їх безпосередньої локалізації;

6) внесення змін до Податкового кодексу України щодо надання додаткових стимулів для активізації екологічно орієнтованої інноваційної діяльності – звільнення від оподаткування частини

коштів підприємств, що спрямовується на проведення ресурсо- та енергоефективних заходів.

Політика управління екологічно орієнтованим розвитком промисловості має включати широкий спектр державних втручань, які прямо або побічно підтримують екологізацію промисловості, що є однією із найбільш важливих передумов екологічно орієнтованого розвитку країни. Для комплексного підходу до екологізації промисловості необхідним є застосування комплексу інструментів екологічно орієнтованого управління промисловістю, що представляють набір твердих (норми і стандарти, сертифікація продукції, екологічні податки, збори і платежі за користування природними ресурсами тощо) і м'яких (екомаркування, корпоративна соціальна відповідальність, тренінги та навчання і т.п.) заходів, спрямованих на заохочення (або штрафування), мотивацію і підтримку промислових підприємств.

Світовий досвід управління екологічно ефективною моделлю розвитку промисловості показує, що екологічна промислова політика має включати не тільки інструменти, які стимулюють виробництво «зеленої» промислової продукції (тобто спрямовані з боку пропозиції), а й велике значення має стимулювання екологізації з боку попиту. Одним з ключових заходів із формування екологічної свідомості населення та забезпечення «сталого споживання» є екосертифікація. Програми екологічного маркування функціонують більш ніж у 50 країнах світу, і охоплюють практично всі сфери бізнес діяльності [1]. Екомаркування дає споживачеві достовірну інформацію при виборі продукції та можливість приймати екологічно усвідомлені рішення, стимулюючи виробників до розробки і постачання більш екологічно чистих продуктів, скорочення шкідливого впливу на навколишнє середовище. При цьому споживач не тільки приділяє увагу екологічним аспектам якості продукції, але й оцінює весь життєвий цикл продукту від виробництва та розповсюдження до використання та утилізації [2].

Для переходу промисловості України до моделі екологічно орієнтованого розвитку має бути створений мотиваційний механізм, що сприятиме активізації екологічно орієнтованої діяльності суб'єктів господарювання. Зокрема, запропоновано: 1) впровадження накопичувальної бонусної системи, що впливатиме на цінові, податкові, кредитні або інші пільгові пропозиції для вітчизняних товаровиробників, які відповідають встановленим кількісним критеріями екологічно-відповідального бізнесу; 2) проведення спільних державних і громадських експертиз та аудитів з

обов'язковим оприлюдненням результатів системного неупередженого оцінювання впливу окремих проектів або видів підприємницької діяльності на економічні, соціальні та екологічні складові розвитку; 3) реалізація соціально-спрямованої рекламної кампанії, інформаційно-просвітницьких програм і маркетингових акцій, спрямованих на лобювання інноваційної, екологічно чистої продукції, технологій та обладнання, а також систематична пропаганда за допомогою засобів масової інформації суспільно-ефективних психологічних настанов тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галечьян Н. Экомаркировка – знак безопасности. Стандарт: Бизнес-класс [Электронный ресурс] / Н. Галечьян. – 2010. – № 2. – Режим доступа: <http://www.bizklass.com/issue/61/250.html>.
2. Aspery J. Strategies for Survival / J. Aspery, N. Woodhouse // Management Services. –1992. – V. 36. – № 11. – P. 14–16.